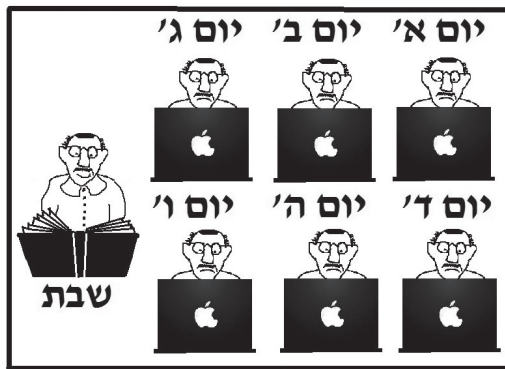

שבת שלום

גיליון 957 בס"ד פרשת אמור, תשע"ו

יְעִשֶׂת יָמִים תַּעֲשֶׂה מְלָאכָה
וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי שַׁבָּת שַׁבְּתוֹן מִקְרָא קֹדֶשׁ
כָּל מְלָאכָה לֹא תַעֲשׂוּ
שַׁבָּת הוּא לָהּ בְּכֹל מוֹשְׁבֵתֵיכֶם.
(ויקרא כג, ג)

איור: הרי לנגבהיים

שבת. פ"י לשון מנוחה והפסק וביטול ממלאכה; ולדעתי נכלל בו גם העיון והחקירה, מן 'שבתי אני ואראה תחת השמש', אחרי שובי נחמתי, שהוא מלשון **ישוב הדעת** שבדברי רבותינו, וטעם **שבת** (בעזינגונגסטאג), יום המיוחד **לחקירה ודרישה** בעניני השי"י, אשר יפנה בו הישראלי דעתו ומחשבתו רק על דברים הנוגעים אליו ית', וכמאמרם 'לא נתנו שבתות לישראל רק לעסוק בהן בתורה', והענין מבואר יותר בעשרת הדברות שביתרו.
(הכתב והקבלה שם, שם)

שישה ימים אנו נאבקים בעולם, וסוחטים רווח מן האדמה; בשבת אנו פונים אל הזרע הנצחי הנטוע בנפשנו. שישה ימים אנו מנסים להשתלט על העולם, וביום השביעי עלינו להשכיל לשלוט בעצמיותנו. השבת איננה קיימת למען ימי החולין, ימי החולין קיימים למען השבת. השבת איננה מנגינת בנינים, היא פסגת החיים. היום השביעי הוא ארמון בתוך הזמן.

(א. י. השל, השבת)

המקלל ותגובת משה - תלות בידע על-אנושי או הכרעה אנושית?

נדב ברמן שיפמן

במקרים אלו.

המקלל

פרשיית המקלל שייכת לסוגה ספרותית מיוחדת המשלבת בין חוק לסיפור (סיפור חוקי), החוזרת שלוש פעמים נוספות בספר במדבר (המקושש, פסח שני ובנות צלפחד). כאן אבקש להתמקד בשאלה כיצד מחליטים מנהיגים ומוסדות דתיים מה לעשות כאשר לא ברור מה דינו של אדם - האם על ידי פניה לידע נבואי על-אנושי, או על ידי שיקול דעת אנושי פרשני עצמאי? כיצד להתייחס לדבר-האל, כשלא ברורות השלכותיו וחלותו?

ניתן להבחין במסורת היהודית הבתר-מקראית במעבר משימוש בטכניקות נבואיות של דרשת-אלהים לפרשנות-מדרשית². ואולם במקרא אנו מוצאים בעיקר את המודל הנבואי, למשל אצל יהושע בן-נון, שחלק מהגדרת תפקידו היתה לשאול "בְּמִשְׁפַּט הָאוֹרִים לְפָנַי ה' עַל פִּי יָצְאוּ וְעַל פִּי יָבֵאוּ הוּא וְכָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֹתוֹ וְכָל הָעֵדָה" (במד' כז, כא). לאור ההבחנה בין שיקול דעת אנושי להישענות על מקורות ידע חוץ-אנושיים נפנה לפרשיית המקלל.

...וַיִּקַּב בֶּן הָאִשָּׁה הַיִּשְׂרָאֵלִית אֶת הַשֵּׁם וַיִּקַּלֵּל וַיִּבְיֵאוּ אֹתוֹ אֶל מֹשֶׁה וְשֵׁם אִמּוֹ שְׁלֹמִית בַּת דְּבָרִי לְמַטֵּה דָן. וַיִּנְיַחֻהוּ בְּמִשְׁמַר לְפָרֵשׁ לָהֶם עַל פִּי ה' (ויקרא כד, יא-יב).

מה פשר "לְפָרֵשׁ לָהֶם עַל פִּי ה'" המדובר כאן הוא על הכרעה חיצונית לאדם ולא על פרשנות אנושית עצמאית-יצירתית³. תשובת ה' למשה היא שהעונש של המקלל הוא סקילה: "הוֹצֵא אֶת הַמְּקַלֵּל אֶל מַחוּץ לַמַּחֲנֶה וְסָמְכוּ כָּל הַשְּׁמֵעִים אֶת יְדֵיהֶם עַל רֹאשׁוֹ וְרָגְמוּ אֹתוֹ כָּל הָעֵדָה" (שם, יד). פתרון הקושי המשפטי נמסר בידי האל בטכניקה נבואית שאינה ברורה באופן ישיר מהקטע (יתכן שהיה זה באמצעים נבואיים-מְנַטִּיִּים כמו האפוד או הגורל הכהני⁴). דפוס דומה חוזר בשאר 'סיפורי החוק', וגם בהם משה אינו מתמודד עצמאית עם הלקונות לגבי הטומאה, הירושה וחילול השבת, אלא נעזר באמצעים נבואיים.

חז"ל ותגובתו ה'הלכתית' של משה רבנו

הרעיון של הפרשנות האנושית העצמאית

תום העצמאות ונסיגה למאגיה?

עם שוך עשן המנגלים, אפשר לומר שחלק משמעותי מאנושיותנו הוא השימוש בהגיגונו העצמאי לגבי החלטות חשובות בחיינו, ואת זאת מניח הפסוק "ועשית הישר והטוב" (דברים ו יח). כך גם בחיי הציבור, למשל בהכרעות של מנהיגות דתית לגבי הלכה, וכפי שכתב חותני פנחס שיפמן 'איש ההלכה נדון לחירות'. הכרעות הלכתיות אינן אלגוריות, כשם ש'סברא' ו'שכל ישר' אינם עניינים שאפשר להצרינם לכדי נוסחא פשטנית⁵. הכרעותינו תלויות ערכים, נסיבות, וראיית-פנים שאיני רואה דרך להצרין אותם מבלי לאַגְנֵם ולהפכם לאליל. העובדה שלצד כל האפליקציות הקיימות טרם ראינו אפליקציה המספקת הכרעה הלכתית אוטומטית (יש בכל זאת הבדל בין זה לבין שו"ת-מסרון), מלמדת אולי שהשפיות טרם נדה סופית ממקומותינו. אבל לו נתקלתם בדבר כזה, מה הייתם חושבים?

העולם הדיגיטלי מצדו מציע לנו בהקשרים הולכים ומתברבים של חיינו לבצע מיקור-חוץ של שיקול הדעת האנושי לידי בינה מלאכותית (AI) ואלגוריתמים. ברם 'העולם החדש' נראה במובנים רבים כמו עולם מאגי ישן, שבו כוחות עלומים ומרוחקים שולטים במציאות, והאדם היחיד צריך לעובדם כדי שימצא חן בעיניהם וימנע מפגיעתם: נוכחות הולכת וגדלה של מלאכים (רובוטים ניידים) הפועלים בשמו ובשליחותו של גורם חיצוני עלום, ורוחות רפאים (עוזרים דיגיטליים).

בניכוי הפירוטכניקה הטכנולוגית, לפחות בחלק ניכר מהתהליכים שלפנינו (למשל היכולת לבצע מניפולציות במוח הזולת ללא ידיעתו או רצונו, או 'מיוזוג' בני-אדם עם בינה מלאכותית), אנו ניצבים בפני נסיגה לעולם שבשורת המקרא לעם-ישראל והאנושות היתה **ההתנגדות** לו: מתאה כנגד צורת חיים אלילית, הבנויה על עולם דטרמיניסטי של **כוחות** הפועלים זה על זה. במקום זאת מחנך התנ"ך **לחיים אנושיים** ודתיים המבוססים על חירות גדורה, אחריות ויחסי גומלין בין-אישיים רגשיים ומילוליים, ואפילו בלעם, לאחר כשלונות מאמציו המאגיים, אמר ש"לא נחש בְּיַעֲקֹב וְלֹא קָסָם בְּיִשְׂרָאֵל" (במדבר כג, כג). אכן, עם-ישראל ממותג כיום כ'הייטק ניישן', וזה גם חלק משמעותי מאד של התל"ג. אך האם ראוי שנוותר על מהותנו כעם-הספר ועל ייעודנו המוסרי ונהיה לעם-הספרות (digits)? ננסה לחשוב על כך דרך עיון באופן שבו מתמודד משה עם מקרי-חסר (לקונות) בחוק המקראי, ודרך פירוש חז"ל לדמותו של משה

1 אולי לכן הצו-הקטגורי של קאנט לא נחל הצלחה רבה, ויש לקוות שמהנדסי המכוניות האוטונומיות ומי שמבקש להתיר ולחסדיר את תנועתן בכביש מודעים לכך.

2 ראו Michael Fishbane, *Biblical Interpretation in Ancient Israel*, pp 1-19.
3 הפועל פ"ש מורה על המובן המקובל אצלנו (ביאור, פרשנות) רק אחרי תקופת המקרא.
4 לאור השימוש ב'אמצעי תקשורת' אלו, ההבדל הקטגורי אותו ניסה יחזקאל קויפמן להעמיד בין המקרא לבין המאגיה שרווחה במזרח הקדום אינו פשוט.

הימני, ה'נשי, המצרך והחברתי.⁸ מאפיין מרכזי של האמצעים שהתבונה המלאכותית הולכת ומספקת לנו, הוא העברת האחריות וקבלת החלטות לגורמים חיצוניים. במסגרת זאת, אנו רואים מגמה של מעבר מטכנולוגיה מתארת וממליצה לטכנולוגיה מחליטה ומצווה.⁹ ואם בציות משה להחלטת האל על הוצאת המקלל להורג עסקינן, הרי שבעידן שלנו יש המבקשים להעביר ל'מכונות נבונות' בדמות 'נשקים אוטונומיים' את ההכרעה לגבי הרג אנשים.¹⁰ השאלה העקרונית בהקשר זה האם יש החלטות שלא ראוי לתת לבינה מלאכותית לקבל במקומנו, וכיצד להימנע מהנזקים שמחולל לתבונתנו מיקור-החוף של ניהול החיים והחשיבה (ניוון תהליכי החשיבה הנובע מהעברתם לסמרטפון), כמו גם לאנושיותנו וליחסינו הבין-אישיים (מיסוך במקום קשר בלתי-אמצעי). שלא נתברר לקלנדיה, באופן ממשי ומטאפורי.

הפוטנציאל הבעייתי הגלום במיקור-חוף מוגזם של שיקול הדעת האנושי, עולה מהגותו של אריך פרום. בספרו **מונס מחופש** (1941) תיאר פרום את חוויית המיזוג הינקותית שחוה התינוק ברחם אמו, המייצרת בבגרותו שאיפה נוסטלגית להתמוזגות עם העולם, שיש בה ממד של ביטול עצמי. מכאן הקושי של האדם המודרני להתמודד עם החירות המוענקת לו בחברה המערבית הליברלית: במקום לפעול באופן אנושי מוסרי, חופשי, פעלתני, דיאלוגי, יצרני ואכפתי, החירות נתפסת תכופות כמאיימת; לא קל לקחת אחריות על חירותך ומעשיך כאדם, וקל יותר למסור את חירותך ואחריותך לגורמים חיצוניים, וזהו ה'מונס מחופש'. שאלה דומה עולה לגבי שרידותו של שיקול הדעת האנושי שלנו בעידן הדיגיטלי: האם נלך בעקבות דפוס הציות העיוור של משה בן עמרם, או בעקבות למדנותו של משה רבנו? הכותב הוא דוקטורנט בחוג למחשבת ישראל באוניברסיטה העברית בירושלים

לא הופיע אצל חז"ל יש מאין. כבר במקרא מעיד משה שהתורה "לא נפלתה הוא ממך ולא רחקה הוא. לא בשמים הוא לאמר מי יעלה לנו השמימה ויקחה לנו וישמענו אתה" (דברים ל, יב). יצורי אנוש מסוגלים ואף מחויבים להבין ולפרש את התורה בעצמם. לפי חז"ל נסתתמה הנבואה בימי חגי, זכריה ומלאכי (בבלי סוטה, מח ע"ב), אך השאלות ההלכתיות ממשיכות, ומאז הפרשנות ומדרש הכתוב הם הנתים המרכזיים⁵ לבירור שאלות דתיות נורמטיביות.

במדרש הספרי על 'סיפורי החוק' בחומש במדבר⁶, מציירים חז"ל את משה כתלמיד חכם בבית המדרש המתלבט לגבי ענישת העברין; משה בן עמרם המקראי הפך למשה רבנו החז"לי. בשלושת המקומות הללו בספרי מופיע תנא מסתורי בשם **שמעון השקמוני** (לא ידוע לי על הקשר אחר בו מופיע חכם זה אצל חז"ל, מלבד סיפורי החוק), המלמד זכות על למדנותו של משה. ואולם בספרא על פרשתנו, שמעון השקמוני אינו מופיע בהתייחסות לפרשיית המקלל. הדבר עשוי לנבוע מכך שלהבדיל משאר סיפורי החוק, בהם מופנית שאלה 'הלכתית' הדורשת פתרון, בסיפור המקלל אין פניה שכזו. אולי לכן חז"ל מוטרדים פחות מהשאלה מדוע במקרה זה לא ידע משה את מה שכירבנו' הוא היה אמור לדלות מהגיונו הלמדני. לעומת זאת, יש תיאור של משה כמסתמך על שמועתו מסיני, ולא כלמדן: "שהגיד לו מסיני: הוצא את המקלל אל מחוץ למחנה" (ויקרא רבה, מהד' מרגליות, עמ' תשמא).

בין עצמאות לאחריות

מי יודע? אולי בעתיד תתחדש הנבואה. עם זאת, מהמקרא ובייחוד מהנביאים אנו למדים לפקפק בגילויים דתיים כאשר אינם מגובים בשיפור מוסרי בר-קיימא. ובעידן שלנו (עולם חדעאש?), עם כל ההתקדמות האנושית, אנו עדים לא רק לרוע רב, אלא גם להנחותו בממד הוירטואלי: תיעוד אלימות ומוות, והפצתם נושאת-הרווח בקולוסיאום המקוון בחסות מצוות ה'צפון'⁷.

לכן, ולמרות שהטכנולוגיה מורה לנו לחשוך בעיקר באמונתנו באל ובזולת (ולא בה), הרשו לי להיות ספקן לגבי אמירות הנשמעות תדיר מפי כמה מקברניטינו, הטוענים שהם מבקשים 'להכין אותנו לעולם החדש'. בכך הם מבקשים לשכנע אותנו לזנוח - לפחות בחלק מהמקרים - את ההווה האנושי שלנו לטובת עתיד בתר-אנושי עלום, המבקש לבסס את העולם על 'המוח השמאלי הגברי', המנתח והמכשירי, תוך דחיקת 'המוח

8 ראו בהרחבה בספרו של הרב יונתן זקס **השותפות הגדולה: הדת, המדע והחיפוש אחר משמעות**.

9 אין זה מקרי, כפי שכתב ניל פוסטמן: "טכנופולין... מושתת על האלהה של הטכנולוגיה, כלומר התרבות מבקשת לשאוב את סמכותה מהטכנולוגיה, מוצאת את סיפוקיה בטכנולוגיה, ומקבלת פקודות מהטכנולוגיה" (טכנופולין: **כניעתה של התרבות לטכנולוגיה**, עמ' 62).

10 ובכלל זאת נשק להשמדה המונית, ראו העצומה באתר של Future of Life Institute. אפשר לתמוה מדוע נראה שהעובדה שיותר מ-20,000 מדעני רובוטיקה ו-AI חוששים מכך, אינה מהדהדת בשיח הרבני.

קול קורא

בימים אלה החלטנו לחדש את פעילותנו, יהודים שומרי מצוות הסבורים כי הגשמת הציונות הדתית בימינו מחייבת שקידה על דמותה היהודית של החברה בישראל, שלומה, ורמתה המוסרית והחברתית.

5 יש לכתוב כמובן חריגים כמו שו"ת מן השמים של ר' יעקב ממרוויש, אך גם הם מלמדים על הכלל.

6 ספרי (מהד' הורביץ), בהעלתך, פסקא סח; שלח, פסקא קיג; פנחס, פסקא קלג.

7 להרחבה ראו באתר המחבר (לשון אחרת).

מערערת את שלטון החוק, מקהה את רגישותנו המוסרית, מעודדת מגמות אלימות בשני הצדדים ומנציחה את הסכסוך ושפיכות הדמים המתמשכת. אנו מצווים להשיב את קדושת החיים, שלום הבריות וכבוד הבריות לראש סולם העדיפויות של הציונות הדתית - "שאינן משפטי התורה נקמה בעולם אלא רחמים וחסד ושלוש בעולם".

הר הבית והמקומות הקדושים - שאלת השליטה על הר הבית מאיימת להפוך את הסכסוך בינינו ובין הפלשתינאים מסכסוך לאומי לסכסוך בין דתי. גישה דתית אמינית שוללת את הפיכת האמונה הדתית לתביעה לשלטון על מקום, יהיה קדוש ככל שיהיה. להיפך - מקום קדוש ראוי לו שלא יהיה בבעלותו של אף גורם אנושי, ויהיה פתוח לכל המאמינים.

גאולת העם בארצו - ציונות של אמת חותרת לא רק לגאולה הארץ, אלא לגאולת העם בארצו. תפיסה זו מחייבת שינוי בסדר העדיפויות הלאומי - הקצאת משאבים לצמצום פערים חברתיים וכלכליים, לחינוך ולטיפוח סובלנות דתית ופוליטית.

קיימים חמישה סניפים ברחבי הארץ שקיימו לאחרונה מפגשים במוצאי שבת ופעילויות נוספות במרחב הוירטואלי: ניתן לפנות אלינו למייל

ozveshalom.netivotshalom@gmail.com ;
בפייסבוק: http://tinyurl.com/oznetivot

ובטוויטר: @ozveshalom

הנהלת העמותה "עוז ושלוש" החליטה לחזור לגביית דמי חברות, בסך 40 ₪ לשנת 2016, ולסטודנטים - 20 ₪. התשלום - העברה ישירה לבנק לאומי סניף 912 מספר חשבון 09973803. לא לשכוח לשלוח למרים פיין רכזת המשרד מייל המודיע על העברת התשלום, כדי שהיא תוכל לעקוב אחר התשלומים -
ozveshalomns@gmail.com

כדאי לכם - רק משלמי דמי חברות יהיו בעלי זכות הצבעה באסיפת חברים שאנו מתכננים! ובכלל, תרמו לעוז ושלוש עוד היום, וקבלו פטור ממס לפי סעיף 44.

אנו מאמינים כי חביב כל אדם שנברא בצלם, כולל ערבים וכולל להטי"בים.

אנו מאמינים כי תורת ישראל מחייבת אותנו לשמור על זכויות האדם והאזרח של כולנו. מתוך אמונה כי

דרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום
אנו מאמינים כי חובת כולנו היא "בקש שלום ורדפהו".

צאו מהבדידות ומהקיטורים והצטרפו אלינו.

מעוניינות/ים לפעול ציבורית להגשמת המטרות של עוז ושלוש?
צרו קשר עם לאה שקדיאל, 052-3911181,
moshelea@netvision.net.il

עמדת תנועת עוז ושלוש-נתיבות שלום

תפיסתנו הציונית-דתית רואה בתקומתנו הלאומית בארץ ישראל אתגר מוסרי ורוחני ומאמינה שתורת ישראל יכולה לשמש מצע לבניית חברה מוסרית וצודקת, החותרת לשלוש והמכבדת כל אדם שנברא בצלם.

שלום צודק - השלוש הינו ערך דתי ומטרה חיונית בחיי הפרט והכלל. כמו העלייה ובניין הארץ, אין להשאיר אותו בגדר של משאת נפש לימות המשיח. עלינו לחתור ליצירת מציאות מדינית של שלום עם שכנינו המבוססת על כבוד הדדי ושיתוף פעולה - "לא מצא הקב"ה כלי מחזיק ברכה לישראל אלא השלוש". שלום אמת לא ייכון אלא על בסיס של צדק. הכלל הגדול "ימה ששנוא עליך על תעשה לחברך" חל גם על היחסים שבין עמנו ובין העם הפלשתינאי.

חביב אדם שנברא בצלם - מדינה יהודית נדרשת להקפיד על כבודו של כל אדם- יהודי וערבי כאחד. "ממלכת כהנים וגוי קדוש" אינה רשאית לכפות את שלטונה על אוכלוסיה ערבית גדולה, המחוסרת כל זכויות פוליטיות, לצד מתיישבים יהודים בעלי זכויות אזרח מלאות. עיינו רואות כיצד השליטה הממושכת רבת השנים על העם הפלשתינאי מעוותת את דמותנו היהודית וערכינו הדמוקרטיים,

קוראים יקרים

אנחנו זקוקים לעזרתכם על מנת שנוכל להמשיך את מפעל "שבת שלום" על הוצאותיו הצנועות, הכוללות הדפסה והפצה.

המחאות לפקודת עוז ושלוש ניתן לשלוח לידי מרים פיין, דוסטרובסקי 9, ירושלים, 9339806, או בהעברה ישירה לבנק לאומי סניף 912 מספר חשבון 09973803. לא לשכוח לשלוח למרים פיין, רכזת המשרד, מייל המודיע על העברת התשלום ozveshalomns@gmail.com.

התרומות מוכרות לצורך פטור ממס
להפצת המהדורה המודפסת, לקבלת המהדורה האלקטרונית ולבירורים:
ozveshalomns@gmail.com - 052-3920206

עורך אחראי - פנחס לייזר; מזכירת המערכת - מרים פיין
לתגובות ולתיאום דברי תורה: leiser@gmail.com

עוז ושלוש - נתיבות שלום

http://www.netivot-shalom.org.il

https://www.facebook.com/bakesh.shalom.org.il?fref=ts

